

“Ik ga straks lekker met mijn handen in de grond wroeten”

Themanummer Afscheid Braet

Met onder meer:

Interview Toine Braet ♦ *Heerser met een sterke discipline* ♦ Recensie: *De (redelijke) overtuigingskracht van retorica* ♦ Afscheids-symposium Braet: *Vertrek uit het woud van de retorica* ♦ **En verder:** Marco Goud: Vier jaar aan de Witte Singel ♦ Recensie Busken Huet-biografie: ‘De beul van Haarlem’

JAARGANG 4 (2007) NUMMER 2

METAAL

TIJDSCHRIFT

VOOR LEIDSE

NEERLANDICI

Colofon

Jaargang 4 Nummer 2 november 2007

Metaal

Tijdschrift voor Leidse neerlandici

Metaal verschijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid onder studenten en docenten van de Leidse opleiding Nederlandse taal en cultuur en onder de leden van Siegenbeek, Alumnivereniging Leidse Neerlandici. Voor andere belangstellenden is een jaarabonnement (EUR 12,50) beschikbaar.

Postadres

Opleiding Nederlandse taal en cultuur
Postbus 9515
2300 RA Leiden

E-mail en website

metaal@siegenbeek.nl
www.siegenbeek.nl

Redactie

Marjon Bakker, Elzelien van den Beukel, Berry Dongelmans, Caryn 't Hart, Pauline Hogerheijde, Marijn Klok, Ludo Jongen, Elise van Walstijn, Suzanne de Werd (coördinator), Astrid van Winden (eindredactie)

Aan dit nummer werkten mee
Cor van Bree, Jantien Dhont, Marianne Dingemanse, Albert van Es, Ellie van der Geest, Coen Gelinck, Marco Goud, Rick Honings, Hans Hulshof, Henrike Jansen, Jaap de Jong, Ludo Jongen, Eelkje Knol, Elisabeth Kooman, Korrie Korevaart, Willemijn Leene, Yke Meindersma, Arie Verhagen, Marijke van der Wal, Ton van der Wouden.

Opmaak

401 Publicaties, Alex van Egmond

Druk en oplage

Labor Vincit, Leiden
350 exemplaren

Beeldmateriaal

Voorkantillustratie en tekeningen:
Ardi Warnar

INHOUD

REDACTIONEEL

Hulde en lof..... 3

INTERVIEW

Toine Braet 4
Pauline Hogerheijde en Coen Gelinck

AFSCHIED BRAET

Heerser met een sterke discipline 7
Jantien Dhont

RECENSIE

De (redelijke) overtuigingskracht
van retorica 10
Elisabeth Kooman en Marianne Dingemanse

AFSCHIEDSSYMPOSIUM

Vertrek uit het woud van de retorica 14
Elzelien van den Beukel

AFSCHIED MARCO GOUD

Vier jaar aan de Witte Singel..... 15
Marco Goud

RECENSIE

'De beul van Haarlem' 18
Rick Honings

VERSPREID DOOR DIT NUMMER

Collega's en alumni over Braet

Yke Meindersma 8
Arie Verhagen 9
Albert van Es 9
Ton van der Wouden 10
Willemijn Leene..... 11
Henrike Jansen 12
Jaap de Jong..... 15
Korrie Korevaart..... 16
Ellie van der Geest 16
Ludo Jongen..... 19
Hans Hulshof..... 20
Eelkje Knol..... 21
Cor van Bree..... 22

Hulde en lof

Lévi-Strauss says somewhere that 'the student who chooses the teaching profession does not bid farewell to the world of childhood: on the contrary he is trying to remain within it.'

David Lodge: *Paradise news*

Het kan niemand zijn ontgaan: op 28 september heeft Toine Braet afscheid genomen van de Opleiding Nederlandse taal en cultuur. Metaal sluit zich met deze editie aan bij de reeds verschenen huldebundels en lofredes. We doen dat als laatste – noodgedwongen, want we verschijnen maar twee keer per jaar. De traditie wil dat de scheidende functionaris in een interview mag zeggen wat hij ervan gevonden heeft en wat hij in de toekomst gaat doen: het grote afscheidinterview dat u in dit nummer aantreft, werd verzorgd door Pauline Hogerheijde en Coen Gelinck. Braets laatste afstudeerstudente, Jantien Dhont, vertelt over haar afstudeerproject, dat tevens het voorwerk vormde voor Braets afscheidscollege op 28 september jl. Twee van de vier publicaties die op de dag van zijn afscheid zijn verschenen, worden in dit nummer besproken. En natuurlijk mag Toines afscheid niet voorbij gaan zonder dat diverse collega's en alumni herinneringen ophalen. U vindt verspreid door dit nummer diverse korte tekstjes waarin zij dit doen.

Helaas is Toine Braet niet de enige die we in dit nummer vaarwel moeten zeggen. Sinds 1 sep-

tember jl. moeten we het ook doen zonder onze poëziespecialist Marco Goud. Ook hij blikt in een afscheidartikel terug op de afgelopen vier jaar. Verder treft u in dit nummer een recensie aan van de onlangs verschenen biografie van Busken Huet van Olf Praamstra, de Leidse hoogleraar Dutch Studies. Voor onze andere vaste rubrieken (Essay, Ventiel en Nostalgie) was helaas in dit nummer geen plaats meer – wij nemen de vrijheid om u alvast door te verwijzen naar ons volgende nummer, dat medio april 2008 zal verschijnen – maar wij verwachten u met bovengenoemde inhoud voldoende leesstof te kunnen bieden.

LEESCLUB

De leesclub van Siegenbeek loopt nu alweer enkele jaren en bestaat uit een aantal enthousiaste leden. Maar we kunnen zeker nog nieuwe leden gebruiken. Zesmaal per jaar komen we bij elkaar op Rapenburg 38. Per jaar worden vijf avonden besteed aan (recente) Nederlandse Literatuur en één avond aan vertaalde (klassieke) buitenlandse literatuur. Eén of twee leden verzorgen een inleiding over het gelezen boek. Daarna is er ruimte voor vragen en discussie.

Voor een indruk het programma van het afgelopen jaar: K. Schippers – *Waar was je nou*; Kees 't Hart – *De krokodil van Manhattan*; Olaf Olafsson – *De thuisreis*; Hans Münstermann – *De bekoring*; Tommy Wieringa – *Joe Speedboot*.

Leest u graag en lijkt het u leuk het gelezene met anderen te bespreken, meld u dan aan bij Hans te Slaa: hsteslaa@wanadoo.nl.

SIEGENBEEKLEZING 'VAN CICERO TOT BALKENENDE IV'

Op 28 november 2007 zal de jaarlijkse Siegenbeeklezing worden gegeven. Toine Braet zal spreken over retorica in de politiek in zijn lezing, getiteld: 'Van Cicero tot Balkenende IV'.

Plaats: Snouck Hurgronjehuis,
Rapenburg 61, Leiden.

Tijd: 20.30 uur (zaal open vanaf 20.00 uur)
Graag aanmelden via: bestuur@siegenbeek.nl of
per post via Siegenbeek, Opleiding Nederlands,
Postbus 9515, 2300 RA Leiden

‘Ik ga straks lekker met mijn handen in de grond wroeten’

Interview met Toine Braet

“Ik stop ‘pas’ op mijn vijfenzestigste, maar alsnog is het voor mezelf een verrassing. Ik heb best het gevoel dat ik nog langer door zou kunnen gaan. Ik kan nog evenveel, maar ik wil minder.” Antoine Braet heeft er na eenendertig jaar aan de universiteit duidelijk nog steeds niet helemaal genoeg van. Toch neemt hij op 28 september, zijn verjaardag, afscheid van de universiteit en de Taalbeheersing. “Misschien ben ik te lang gebleven, maar het was wel met veel plezier.”

Leraarschap

Braets loopbaan heeft voor een groot gedeelte in het teken gestaan van het moedertaalonderwijs. Niet alleen op de universiteit, maar ook in het voortgezet onderwijs, waar hij tien jaar voor de klas stond. Nog steeds praat hij vol enthousiasme over het leraarschap. Hij noemt het ‘lastig, maar uitdagend en hoogstaand werk’.

Zijn passie deelt hij tot zijn grote spijt vaak niet met de studenten van tegenwoordig, die liever een baan in de communicatie zoeken. Braet vindt het jammer dat die ontwikkeling zich heeft voorgedaan. “Studenten hebben het recht om dat te doen, maar er ontstaat nu een nijpend probleem. Sommige mensen kiezen bovendien beroepen in de communicatie die ik lager aansla dan docent Nederlands op een middelbare school. Ik heb trouwens wel altijd geprobeerd om mensen het onderwijs in te praten hoor!” voegt hij er glimlachend aan toe. “Maar ik heb ze er niet in gesleurd. Iedereen is daarin uiteindelijk vrij.”

Twee argumenten komen volgens hem steeds terug om de keuze geen les te gaan geven, te onderbouwen. “Het lage salaris, dat is een slecht argument, en de angst om een heel leven hetzelfde te moeten blijven doen. Dat is wel een goed argument en een moeilijk oplosbaar probleem.” Toch zoekt Braet de oorzaak van het lerarentekort niet alleen bij de student. “Het staat tegenwoordig blijkbaar niet goed meer om leraar te zijn. Je bent bijna een loser. Toen ik begon in de jaren zestig was het juist vies om in het bedrijfsleven te gaan werken, dat dééd je niet. Nederlands studeren had toch

Foto: F. van de Laar

iets met cultuur te maken en het bedrijfsleven was juist a-cultureel.” Maar Braet ziet wel reden voor optimisme. “De tijd van het ongeremde kapitalisme zal toch eens voorbij zijn.” Hij ziet in de opkomst van de SP al een kentering, al heeft dat nu nog niet geleid tot een groei in het aantal aanmeldingen van de lerarenopleidingen.

Braets hart heeft dus altijd bij het onderwijs gelegen. Ook toen hij de middelbare school verliet voor de universiteit. Hij bleef namelijk les geven, maar dan in de vorm van colleges en werkgroepen. Het lesgeven aan studenten was echter een heel andere ervaring. “De beste lessen die ik op school heb gegeven vond ik interessanter en beter dan de beste colleges aan de universiteit.” Braet wijt dit onder andere aan het gegeven dat hij vroeger wat enthousiaster was. “Dat slijt toch wel een beetje”, geeft hij eerlijk toe. De daling van het niveau van studenten Nederlands ziet hij echter als de belangrijkste reden voor dit verschil. “Dat heeft ook te maken met een normverandering”, legt Braet uit. “Tot begin jaren tachtig waren er meer jongens dan meisjes die Nederlands studeerden, maar rond 1990 leek het hier wel een studie Italiaans. Ik ben een er-

kend feminist en jongens en meisjes zijn natuurlijk even slim, maar als negentig procent van de studenten uit meisjes bestaat, dan gaan sommige goede jongens kennelijk iets anders studeren. Dan heb je goede meisjes, maar je trekt ook een grote middenmoot aan, waardoor het algemene niveau toch daalt.”

Veranderingen

De samenstelling van de studentenpopulatie is bepaald niet de enige verandering die hij de afgelopen decennia geeft gezien. Hoewel, veranderde er nu werkelijk zoveel? “Het onderwijsprogramma werd altijd veranderd, maar in wezen bleef het hetzelfde. Je kunt het wel steeds anders noemen, prekandidaats of bachelor, inhoudelijk is er heel veel continuïteit.” De grootste verandering die hij heeft waargenomen heeft te maken met de tijdsgeest. “Vroeger schreven studenten scripties over het moedertaalonderwijs en nu over PR...”

Een meer opvallende verandering vindt Braet dat studenten tegenwoordig minder invloed uitoefenen op hun studie in vergelijking met zijn eigen studietijd. “Vroeger moest je inspraak afdwingen, nu wordt dat je juist opgedrongen. Dan heb je daar dus geen zin meer in. Zo is er bijvoorbeeld geen student meer die zijn tentamens inkijkt. Wij hebben dat vroeger juist bevochten! Ja, dat was leuk. Toen was studeren veel spannender dan nu.”

Moeilijke periode

Braet was duidelijk in zijn element voor de klas. Waarom dan die overstap naar de universiteit? Hij legt uit dat hij vond dat hij aan de universiteit meer kon betekenen voor het voortgezet onderwijs door zijn onderzoek in dienst te stellen van het moedertaalonderwijs. Toch was deze stap niet makkelijk gemaakt. “Het voelde in de eerste instantie als verraad. Ik heb zelfs een oud-collega die hetzelfde had gedaan zo genoemd!”

Aan de belofte die Braet zichzelf had gedaan wat betref het moedertaalonderwijs heeft hij zich gehouden. Het hoogtepunt in deze fase van zijn carrière was het succesvolle schoolboek *Taaldaden* uit 1979. Dit schoolboek werd veel beter ontvangen dan verwacht. Het dieptepunt werd in 1990 ingeleid door de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma Nederlands waar Braet voorzitter van was. Ondanks dat deze commissie veel had bereikt, was het succes niet zo groot als verwacht. Niet alle voorstellen voor het eindexamenprogramma voor de Tweede Fase werden namelijk doorgevoerd. Daarnaast werd de opvolger van *Taaldaden*, *Textuur* nog eens slecht ontvangen. Men vond de tekstkeuze veel te moeilijk, terwijl deze ten opzichte van *Taaldaden* volgens Braet al sterk

vereenvoudigd was. “Ja, dat was heel raar. Dan maak ik een boek dat in mijn ogen veel eenvoudiger is en dat durven alleen leraren op gymnasia nog in te voeren, terwijl ik *Taaldaden* voor de havo heb geschreven. Toen dacht ik: ‘Ik pas niet meer in deze tijd. Ik heb het contact met de werkelijkheid verloren, dus ik moet er maar mee stoppen.’ Ik had het gevoel dat ik geen feeling meer had met de ontwikkelingen in het onderwijs.”

Behalve beroepsmatig, waren de jaren negentig voor Braet privé ook

een zeer moeilijke periode als gevolg van het overlijden van zijn vrouw. Hij besluit daarom om de Retorica weer op te pakken en op aanraden van zijn vrouw het bijzonder hoogleraarschap in Amsterdam aan te nemen. Ondanks dat heeft hij dat in de eerste instantie nooit echt geambieerd. “Ik stel hoge eisen aan het hoogleraarschap en er zijn hoogleraren die die titel niet waard zijn. Daar wilde ik niet aan meedoen.” Hij bedacht voor zichzelf echter een list: hij was immers gevraagd als *bijzonder* hoogleraar, dus dat telde niet.

Uiteindelijk is Braet toch erg tevreden met de keuzes die hij heeft gemaakt en met het feit dat hij als gevolg van dat dieptepunt in de jaren negentig ‘zijn andere winkel’ heeft voortgezet. “Ik had anders nooit mijn boeken over de retorica geschreven.”

Debatteren

Een ander hoogtepunt, naast *Taaldaden*, was de invloed van Braet op de Nederlandse debatcultuur. Tijdens het werk aan zijn dissertatie kwam hij in aanraking met de Amerikaanse vorm van debatteren. Hij haalde dit fenomeen naar Nederland en in Leiden moesten alle studenten Nederlands het vak beleidsdebatteren volgen. Dit debatteren riep veel weerstand op. In de jaren zeventig werd het gezien als rechts en ‘dus’ slecht. “Men vond het te competitief. Overigens zijn veel tegenstanders van toen nu voorstander.”

Hoewel er nu andere vormen van het debat meer aandacht krijgen dan het beleidsdebat, hebben de termen zoals Braet die uit het Amerikaans heeft vertaald, algemeen ingang gevonden. Standaardgesilpunten, opbouw- en verweerbeurten; wie de termen gebruikt realiseert zich waarschijnlijk niet dat Antoine Braet ze ooit bedacht.

Nog steeds volgt Braet, die zelf overigens nooit een debat voerde, de stand van zaken. Vooral de politieke debatten hebben zijn belangstelling. “Femke Halsema is de beste debater van Nederland. Hoewel ze weet dat ze voor een verloren zaak pleit, is het verlies van GroenLinks volgens mij kleiner dan het zonder haar zou zijn. Marijnissen is natuurlijk een retorisch wonder, maar intellectueel gezien minder. Daardoor spreekt hij wel een groot deel van de kiezers aan.”

Leidse school?

Ondanks zijn invloed op de Taalbeheersing spreken we niet over een Leidse school, zoals we dat wel doen over de Amsterdamse of de Utrechtse.

Braet vindt dat niet jammer. “Schoolvorming heb ik ook nooit nagestreefd; dat zit niet in mijn karakter.” De studie is in Leiden ook altijd relatief klein gebleven. Andere faculteiten zagen eerder het belang van taalbeheersing in. In Leiden hebben de Chomskyanen de ontwikkeling lang geremd. “Er was lang een inspirerende tegenwerking,” zegt hij met een glimlach. “Maar die was nooit persoonlijk en daarom prima.”

Vrije tijd

Braet heeft zich dus altijd gestort op onderzoek binnen de Taalbeheersing en het geven van colleges. Heeft hij eigenlijk nog andere ambities gehad binnen de universiteit; wilde hij bijvoorbeeld niet een tijdje als decaan door het leven? Het antwoord is een duidelijke ‘nee’. “Ik ben iemand die een grote hekel heeft aan het zitten in besturen en commissies.” Als Braet opsomt wat hij op dat gebied heeft gedaan, blijkt hij toch redelijk wat commissies op zijn naam te hebben staan. “Als je goed inhoudelijk werk kunt doen, is het leuk, maar het gemiddelde vergaderen wat je bij al die besturen moet doen...Ja, ik heb het gedaan. Ik heb me er nooit aan onttrokken, maar het zeker niet gezocht.”

Hierna volgt eigenlijk direct de vraag of hij dan nog wel wat tijd over hield om te ontspannen en met iets anders bezig te zijn. “Ik was niet iemand die me ’s avonds kon ontspannen. Ik was altijd zo druk met mijn werk. Ook kijk ik eigenlijk nooit naar de tv. Ja, behalve als er voetbal is dan, want daar hou ik van. Verder ben ik een krantenlezer. Het lezen van boeken deed ik vooral in de vakanties. Iedere grote vakantie las ik een Vestdijk.” Nu heeft hij echter al weer wat meer tijd voor litera-

tuur. “Ik heb inmiddels al drie literaire werken gelezen!” zegt hij trots.

Meer lezen behoort tot een van de dingen die Braet wil gaan doen als hij straks alle tijd van de wereld heeft. “Ik heb altijd naast leraar Nederlands ook leraar filosofie willen worden, daarom ga ik me nu op de deugdenleer van Aristoteles storten.” Voor al dat lezen heeft hij straks in Frankrijk zeker de tijd. Daar wil hij ongeveer de helft van de tijd gaan doorbrengen. “Mijn huidige vrouw heeft een groot deel van haar leven in Parijs gewoond en ook ik ben een Francofiel.” Emigreren ziet hij echter niet helemaal zitten. “Ik heb hier ook kinderen en mijn opera-abonnement wil ik eigenlijk ook niet opzeggen.”

Maar Braet wil zich niet alleen beperken tot het lezen van de boeken die hij nog wil lezen. “Ik ben een boerenzoon van origine. Ik ga straks lekker in de moestuin met mijn handen in de grond wroeten. Ook wil ik als opa een beetje meekomen, dat kost ook veel tijd.”

Stunt

Voordat het zo ver is, staat echter eerst zijn afscheidscollege op het programma. Hier heeft hij veel tijd in gestoken. “Ik wil zo goed mogelijk afscheid nemen.” Bijzonder is dat samen met dit afscheid op de valreep nog drie nieuwe boeken van Braet verschijnen. Hij begint te glunderen als hij het er over heeft: “Ja, dat vind ik toch wel een stunt.” Deze stunt is Braet echter niet in de koude kleren gaan zitten: “Ik heb in mijn hele leven niet zo veel gewerkt. Dan wenste ik tijdens het schrijven wel eens dat het al 28 september was!”

Pauline Hogerheijde is studente Nederlands en redacteur van Metaal. **Coen Gelinck** studeerde Nederlands van 1995 tot 1999. Hij studeerde af bij Taalbeheersing op de positie van het debat in het voortgezet onderwijs. Hij gaf een aantal jaren het keuzevak debatteren over beleid bij de opleiding Nederlands. Momenteel is hij persvoorlichter bij het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Pauline Hogerheijde en Coen Gelinck

Neo-retoricus Toine Braet: heerser met een sterke discipline

Jantien Dhont studeerde in 2006 als laatste af bij Toine Braet, op een onderzoek waarin ze de balans opmaakt van vijftwintig jaar wetenschappelijke taalbeheersing. Haar masterscriptie vormde het voorwerk voor Braets afscheidscollege op 28 september jl. In dit artikel geeft Jantien een indruk van haar ervaringen met Toine als docent en als scriptiebegeleider.

Toen ik in 2002 aan de studie Nederlandse taal en cultuur begon, wist ik niet wat ik daar precies mee wilde. Van mijn afstudeerrichting taalbeheersing had ik zelfs nog nooit gehoord. Logischerwijs kende ik ook de taalbeheerser Antoine Braet nog niet. Toch was ik onbewust al bekend met het vak taalbeheersing toen ik op het VWO zat. Ik had destijds niet kunnen bedenken dat de auteur van de door mijn school gebruikte methode *Taaldaden* nog eens mijn scriptiebegeleider zou worden.

Merkwaardig eigenlijk. Hoewel Antoine Braet gedurende mijn studietijd al aan het einde van zijn wetenschappelijke carrière was en slechts één dag in de week op de universiteit aanwezig was, speelde hij aan het begin en aan het einde van mijn studie een bepalende rol. Het allereerste college dat ik van hem kreeg herinner ik mij nog goed. Ik herkende zijn accent en hij herkende mijn naam. Al na de eerste les kwam hij naar mij toe met de vraag of ik uit Zeeuws-Vlaanderen kwam, wat ik uiteraard beaamde.

Topische vragen

Die eerste les retoriek maakten we kennis met de

De afstudeerplechtigheid van Jantien, 15 september 2006

topische vragen 'wie, wat en waar'. Braet vroeg ons wat het belangrijkste onderdeel van een wetenschappelijke publicatie is. Niemand wist het juiste antwoord. Ik ben het echter nooit meer vergeten: de bibliografie. Tijdens mijn scriptie ben ik dit ook gaan begrijpen. Opvallend was dat Braet nooit helemaal tevreden was met een antwoord. Ik heb hem altijd gezien als een zeer kritische docent. 'Ja', zei hij meestal, 'ik begrijp dat je dat zegt en het is ook niet helemaal onjuist, maar ik bedoel nog iets anders'.

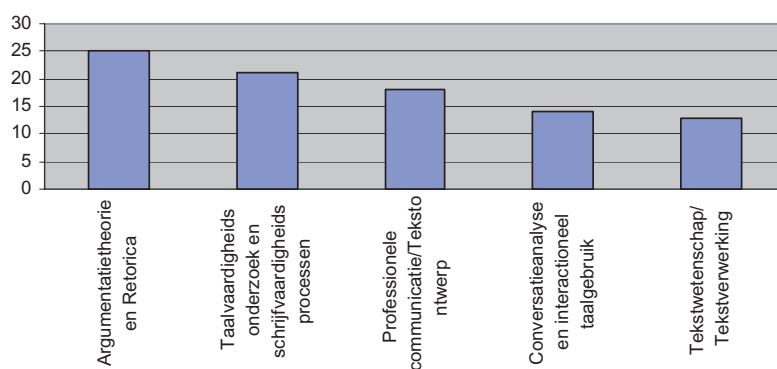
In mijn vierde jaar kwam hij opnieuw in mijn vizier. Het was oktober 2005. In een e-mailbericht vroeg hij of ik het vooronderzoek voor zijn afscheidscollege wilde doen. Het leek hem leuk om dit werk met een streekgenoot te doen. Ik hoefde er niet lang over na te denken. Het afstudeeronderzoek dat ik in mijn hoofd had, zette ik aan de kant om me toe te kunnen leggen op de landelijke stand van zaken in het vak taalbeheersing.

Nu had ik het geluk, dat het driejaarlijkse VIOT-congres (Vereniging Interuniversitair Overleg Taalbeheersing) juist in december 2005 zou plaatsvinden. Er waren naast mij slechts twee andere masterstudenten taalbeheersing en alledrie gingen we met de docenten taalbeheersing (onder wie Braet) mee naar het drie dagen durende congres in Nijmegen. Het congres had de naam 'Portret van de taalbeheersing'. Voor mij was deze naam heel toepasselijk. Niet alleen kreeg ik een veel beter beeld van de onderzoeken die er tegenwoordig in taalbeheersingsland worden gedaan; ook de wetenschappers van wie ik boeken en artikelen had bestudeerd, kregen nu een gezicht. En de wetenschappers maakten ook kennis met mij, doordat Toine Braet me aan hen voorstelde.

De laatste

Hoe was het om de laatste afstudeerstudente van Toine Braet te zijn? Erg pittig! Het lukte me niet meteen om de juiste stijl en diepgang te vinden. Pas toen de enquêtes van alle hoogleraren taalbeheersing in Nederland binnenkwamen en ik met de interviews begon, ging het vak leven. Ik kreeg inzicht in het vak en vond het bijzonder interessant. Ik had echter te maken met een expert op dit gebied; het was immers Antoine Braet die tot

grafiek 7: aantal dissertaties 1981- 2005

2000 de ontwikkelingen van het vakgebied nauwgezet had gevolgd en beschreven.

Vanaf het begin was duidelijk dat Braet het kader en de invalshoek van mijn scriptie bepaalde; ik was slechts de uitvoerder. Recente gegevens over het vak taalbeheersing wilde hij cijfermatig in kaart gebracht hebben. Hij wilde 'harde' data terugzien in excelgrafieken en cirkeldiagrammen, waaruit 'harde' conclusies getrokken konden worden. Ik heb mijn uiterste best gedaan. Braet is duidelijk geen bèta-wetenschapper, want hoe ingenieuzer mijn grafiekjes er uitzagen, des te meer hij ging stralen.

Zomer 2006

De ontzettend hete zomer van 2006 stond bij mij volledig in het teken van de wetenschappelijke taalbeheersing. Het was veel meer werk dan ik aanvankelijk had gedacht en er moest nog veel gebeuren wilde ik een positieve rol spelen tijdens zijn afscheidscollege, zo werd mij in de laatste scriptiemaand duidelijk. In het vliegtuig naar Zweden, waar Braet zijn zoveelste kleinkind ging bewonderen, keek hij mijn werk na. Er was vast veel turbulentie 'onderweg', want het vele gedetailleerde

commentaar kon ik soms nauwelijks ontcijferen. Gelukkig werd de kritiek ook mondeling uitvoerig met mij besproken.

Zo gevleid als ik mij in het begin voelde, zo blij was ik toen ik uiteindelijk voor hem stond om alleen nog maar te 'mogen worden toegesproken'. De klus was geklaard. Want een klus was het. Om de maand en later om de twee weken hadden we een afspraak, waarvoor ik iedere keer ontzettend zenuwachtig was. De verwachtingen waren hoog en ik vind het vreselijk om niet aan iemands verwachtingen te voldoen - zeker wanneer het om een gerespecteerd taalbeheerser zoals Antoine Braet gaat. Maar ook nadat ik mezelf Master in

Mimetische methode en meer

Afgelopen maandag bekeek ik met nieuwe studenten – allen neerlandici die bij het Onderwijscentrum VU hun eerste-graadsbevoegdheid in het schoolvak Nederlands willen behalen - een aantal voorbeeldportfolio's. In het portfolio dat we bekeken, beschreef een studente haar visie op onderwijs in schrijfvaardigheid. Ze noemt in haar beschrijving onder andere de uit de retorische traditie stammende mimetische methode. Ze schrijft: 'Ik gebruik graag de mimetische methode van Braet' en legt uit waarom ze deze methode in haar lessen graag hanteert. De mimetische methode krijgt, naast andere didactieken, de nodige aandacht.

Maar er is meer. Mijn belangstelling voor de didactiek van het schoolvak Nederlands is eind jaren negentig ontkiemd, toen Braet me het land in stuurde om docenten Nederlands te interviewen over hun onderwijspraktijk. Dat was in het kader van mijn afstudeerscriptie en het ging om een veldonderzoek dat uniek was voor de Neerlandistiek. In de interviews stonden vragen centraal als: Hoe leer je leerlingen betere sprekers te worden, betere debaters? Wat werkt belemmerend, wat is effectief? Hoe toets je discussie- en debatvaardigheid? Ik kwam in aanraking met de overtu-

igingen en de kennisbasis van docenten Nederlands van Arnhem tot Den Haag. Deze gesprekken hebben er jaren later toe geleid dat ik nascholingscursussen discussiëren en debatteren ging verzorgen voor docenten Nederlands, toen ik als vakdidacticus Nederlands ging werken aan de VU.

In 1989 kon ik de betekenis van dit veldonderzoek niet goed duiden. In 1995, toen ik als docentlid van de VOG-N mee besliste over de eindtermen van het schoolvak Nederlands, vielen de kwartjes. Toen hanteerden wij het CVEN-rapport als leidraad. Dat was een spannende tijd, waarin Braet en ik elkaar zo nu en dan tegenkwamen.

Wat ik in hem bewonder, is zijn belangstelling voor en actieve betrokkenheid bij het voortgezet onderwijs. Het is zijn passie om de inhoud van het vak taalbeheersing te ontsluiten voor het VO. Hij heeft veel bereikt: met Taaldaden, met toepassingsgerichte publicaties in *Levende Talen*, met de beknopte didactiekboekjes uit de Coutinho-reeks. (Ik maak nog steeds dankbaar gebruik van de historische overzichten!) Toine Braet is het voorbeeld dat ik graag navolg.

Yke Meindersma

de Taalbeheersing mocht noemen, was mijn werk voor Braet niet klaar. Regelmatig mailde hij me met het verzoek een van de honderden bestandjes die ik nog steeds op mijn pc heb staan naar hem toe te sturen. Het afscheidscollege kwam steeds dichterbij.

Bijzonder

Achteraf gezien is mijn masterjaar erg bijzonder geweest. Niet alleen studeerde ik als enige af bij Antoine Braet, ook mocht ik in het kader van mijn scriptie prominente taalbeheersers interviewen. Met veel plezier denk ik terug aan de vijf interviews die ik heb mogen afnemen in Tilburg, Utrecht, Nijmegen en Amsterdam. Zonder Antoine Braet had ik geen kennisgemaakt met Alfons Maes, Ted Sanders, Peter Jan Schellens, Leo Noordman en Frans van Eemeren. Ik vond het bijzonder boeiend om met iedere hoogleraar afzonderlijk bijna twee uur lang over allerlei aspecten van het vak taalbeheersing te praten. Bovendien heb ik er een (tijdelijke) functie als junior docente aan de UU aan overgehouden.

Inmiddels heb ik er een jaar lesgeven op de Ipabo Amsterdam/Alkmaar opzitten. Ik was afstudeerbegeleider van 6 Lio-studenten. In juli moest ik deze studenten als begeleider toespreken. Natuurlijk vanuit een andere positie; ik was 'slechts' hun lio-begeleider en geen hoofddocent taalbeheersing aan de oudste universiteit van Nederland. Toch moest ik denken aan mijn eigen afstuderen, waarbij ik door Braet heel mooi werd toegesproken. Hij vertelde wat ik ook in dit stukje heb verteld: hoe de eerste kennismaking met mij tijdens het vak retoriek verliep en hoe hij me toen is gaan volgen. Daar keek ik wel van op. Antoine Braet mij volgen? Het was leuk om te horen dat hij er trots op was dat een Zeeuws-Vlaming 'het goed deed in Leiden'.

Tot hier mijn relaas. Volgens de klassieke retorica (Aristoteles) bestaat het slotwoord uit vier bestanddelen: de toehoorder gunstig stemmen jegens de tegenpartij, de feiten versterken of afzwakken, bepaalde gevoelens opwekken bij de toehoorder en zijn geheugen steunen.

Zeer gewaardeerde Toine Braet,

Gefeliciteerd nogmaals met al uw prestaties als hoofddocent taalbeheersing in Leiden en bijzonder hoogleraar in Amsterdam. Zowel de studie als de wetenschap taalbeheersing zullen het voortaan zonder u moeten doen. Dat zal niet meevallen. Ik ben er dan ook bijzonder trots op dat ik uw laatste afstudeerstudente mocht zijn! Dank u wel.

*Dank u wel,
Jantien Dhont*

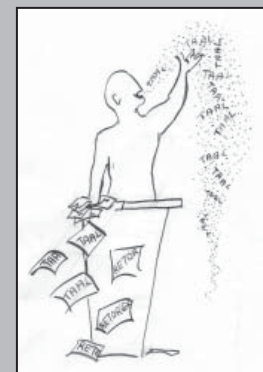

Toine en de taalkunde

Als ik mij niet vergis, heb ik Toine voor het eerst ontmoet toen hij voorzitter was van de CVEN, de Commissie Vernieuwing Eindexamen Nederlands, eind jaren 80. Ik praatte mee in een adviesgroep van taalkundigen voor de CVEN. Het gesprek waaierde lange tijd vele kanten uit (het gezelschap was erg groot), behalve in de richting van iets dat praktisch hanteerbaar was. Ik herinner mij verder niet veel meer van die bijeenkomst, maar wel hoe vasthoudend Toine was om er toch iets uit te laten komen. Er was hem duidelijk zelf iets aan gelegen dat de taalkunde een plek zou krijgen in het middelbaar onderwijs. Toine heeft de taalkunde daadwerkelijk in het eindrapport gekregen (onder andere door niet meer met die hele grote groep tegelijk te werken, denk ik). Maar in 1996 liet staatssecretaris Netelenbos twee belangrijke elementen van zijn aanbevelingen vallen, waaronder de invoering van taalkunde. Toine publiceerde een lang en scherp protest in de NRC (de moeite waard om op te zoeken in het digitale krantenarchief). Met de hem kenmerkende helderheid schetst hij wat leerlingen daardoor onthouden wordt en hoe het vwo zo faalt als voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Wat mij echter het meest van die bijdrage is bijgebleven, is zijn stelling dat ook het praktische taalvaardigheidsonderwijs zelf belang heeft bij inhoudsrijke onderdelen literatuur en taalkunde. De 'enge visie' van de staatssecretaris, schrijft hij, 'dreigt ook als een boemerang op het taalvaardigheidsonderwijs te werken. Als leerlingen niet geleerd wordt dat taal iets is om bij stil te staan, iets wat bijzonder interessant is en op subtiële wijze aangewend kan worden, zijn ze er minder gemakkelijk toe te brengen aan hun taalbeheersing te blijven werken.'

Een absoluut retorisch meesterstukje, die zin-perfect voor benevolum parare, en ook nog eens een demonstratie van de strekking. Om in te lijsten.

Arie Verbagen

De anekdote

De enige anekdote die ik over Toine kan vertellen, is dat ik zeker weet dat ik een anekdote over hem had kunnen vertellen wanneer ik hem vaker in de bibliotheek had gezien...

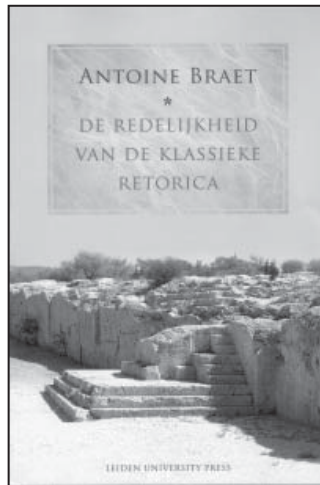
*Albert van Es
Vakgroepsbibliotheek Nederlands*

De (redelijke) overtuigingskracht van de klassieke retorica

Het lijkt wel of Antoine Braet nooit zo hard gewerkt heeft als in het laatste jaar van zijn docentschap aan de Universiteit Leiden, want op de valreep publiceert hij nog drie boeken: *De redelijkheid van de klassieke retorica*, *Retorische kritiek*, en *De anatomie van de overtuigingskracht*.

Het laatste boek is een bundeling van artikelen en lezingen met retorische analyses die Braet in zijn loopbaan als retoricus specialist heeft geproduceerd. De eerste twee boeken zijn speciaal geschreven ter gelegenheid van het afscheid van de Leidse taalbeheerser. Wat betoogt Braet in deze twee boeken? En hoe overtuigend is onze (inter)nationaal erkende retoricus zelf eigenlijk?

Bijna 350 pagina's heeft Braet in *De redelijkheid van de klassieke retorica* nodig om ons als lezer ervan te overtuigen dat de klassieke retoricus zo onredelijk nog niet waren. Een klus om zo'n boek te schrijven, en een klus om het te lezen. Toch is dat laatste

geen reden om het dan maar in de kast te laten staan. Want wie zich graag verdiept in argumentatie en in klassieke retorica, komt beslist aan zijn trekken.

Winnen

In de inleiding van zijn boek geeft Braet toe dat alle klassiek-retorische richtlijnen in dienst staan van het winnen van een zaak. Daarmee lijkt de retorica al per definitie geen verwante geest van de argumentatietheorie te zijn. Die is immers normatief van insteek. Aan Braet de taak om

zijn lezers ervan te overtuigen dat de klassieke retorica toch wel degelijk heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de argumentatietheorie.

Elizabeth Kooman en Marianne Dingemane zijn beiden masterstudenten
Taalbeheersing

Drie klassiek-Griekse retoricahandboeken neemt Braet als uitgangspunt om zijn standpunt te verdedigen. Het gaat om de *Rhetorica ad Alexandrum*,

Fiets

Erasmus trok te paard de Alpen over, Pim Fortuyn liet zich rijden in een Bentley. Toine Braet verplaatst zich in Leiden op een oranje vouwfiets. Kleur en model doen vermoeden dat de fiets is aangeschaft toen Toine in 1975 aantrad. Aan het vervoermiddel kent men de mens. Ongetwijfeld had Toine van al zijn periodieke salarisverhogingen sinds 1975 tientallen fietsen kunnen aanschaffen met meer comfort, met meer luxe, met meer uitstraling. Maar dat is niets voor Toine, die wars lijkt te zijn van opsmuk en flauwekul. Sobere maar degelijke kleding, een sober gemakkelijk te onderhouden kapsel, een sobere maar effectieve spreek- en schrijfstijl. Dat is Toine. Daarbij past een fiets zonder toeters en bellen maar die wel doet wat-ie doen moet - zijn eigenaar vervoeren.

Hoe moet het nu verder nu Toine ons verlaat? Over de Leidse taalbeheersing hoeven we ons geen zorgen te maken. Opvoeden is jezelf overbodig maken, zei mijn vader, en

Toine heeft de Leidse Taalbeheersing zo goed opgevoed dat ze volwassen is en heel goed op eigen benen kan staan. Toine zal zeker gemist worden, maar hij is niet onmisbaar. En ook over Toine zelf maak ik me geen zorgen: hij is niet het type om te verpieteren achter de geraniums, hij heeft

zijn vogels en zijn sociale leven, en waarschijnlijk schrijft hij nog wel eens een boek. Nee, het is de fiets waar ik me zorgen over maak. Wat gaat daarmee gebeuren? Wordt die afgedankt na zoveel jaren trouwe dienst? Gaat die staan verpieteren in de overvolle fietsenstalling bij het station 'voor het geval dat Toine nog eens een keertje in Leiden moet zijn'? Dat lijkt me een slecht idee. Ik pleit er bij dezen voor dat het oranje stalen ros wordt opgenomen in de collectie van het Academisch Historisch Museum als herinnering aan een hardwerkende plichtsgetrouwe no-nonsense wetenschapper die de beste jaren van zijn leven

gegeven heeft voor het opzetten en tot bloei brengen van de Leidse Taalbeheersing.

Ton van der Wouden

Ode aan dr. Braet

Zeg ik nou u
Of je?

Op gelijke voet
En toch niet

Veeleisend
én gedreven

Duidelijk
Onbuigzaam?
Of buigzaam als riet?

Bevlogen
Gedreven
Wijs

Op de bres
Altijd –
Voor het onderwijs

Docent
En leraar
In hart en nieren

En zeer coulant
Toen ik
Geen toekomst zag
In aioschap

En ik?

Wat kwam er
Na de topen?
En de logica?

Geen leraar
Nederlands
– wel trainer

En nu?

In opleiding
als trainer van
mensen!

Toch
Alle dank
voor de bodem,
de fundamenten
van toen

Ik heb er
Mijn voordeel
Mee kunnen doen!

Warme groet,
Willemijn Leene
(afgestudeerd in 1996)

Aristoteles' *Rhetorica* en tot slot het alleen in indirecte vorm overgeleverde handboek van Hermagoras van Temnos. Zelfs wie van (een van) deze klassiek-retorische handboeken nog nooit gehoord heeft, hoeft *De redelijkheid van de klassieke retorica* niet weg te leggen. In elk van de drie delen van het boek begint Braet namelijk met een uitgebreide introductie van het betreffende werk.

Nadat hij zijn lezers met een handboek heeft laten kennismaken, analyseert en interpreteert Braet de argumentatietheoretische inhoud ervan. Dat doet hij op een heel systematische manier. Beginnend bij de argumentatieve situatie, vernauwt Braet de blik meer en meer tot hij een argument op het kleinste niveau in het vizier heeft. De discussiesituatie, het eerste niveau dat Braet

bespreekt, is in de *Rhetorica ad Alexandrum* bijvoorbeeld een triadische: er zijn drie partijen en bij de discussie betrokken. Braets tweede besprekingspunt, de globale argumentatie, is juist weer heel duidelijk terug te

zien in de *staseis* (vraagpunten) van Hermagoras. Aristoteles' *enthymem* en *topische relatie* komen overeen met wat in de moderne argumentatietheorie argumentatiestructuur en argumentatieschema zijn en vallen onder wat Braet de 'lokale argumentatie' noemt. We gaan nu wel als een olifant door Braets porseleinkast, want hij bespreekt uiteraard van alledrie de werken zowel de discussiesituatie als de globale en lokale argumentatie. Bovendien besteedt hij steeds nog een hoofdstuk aan de visie van de Grieken op drogredenen. Geen wonder dus, dat het een omvangrijk boek geworden is.

De redelijkheid van de klassieke retorica is al met al heel overzichtelijk opgebouwd. Dat heeft de lezer ook wel nodig, want gemakkelijk is het boek niet. De systematische aanpak helpt om tijdens het lezen het doel van de auteur voor ogen te houden. Wie een beetje met de argumentatietheorie bekend is, herkent begrippen als 'discussiesituatie', 'argumentatiestructuur' en 'argumentatieschema' en kan de zoektocht van Braet naar besef van deze zaken bij de klassieke retorici goed volgen.

Geslaagd

Dat Braet zijn onderzoek opzet vanuit kennis van de moderne argumentatietheorie, bevordert dus de leesbaarheid van zijn boek, maar maakt het

zijn onderzoek er betrouwbaarder op? Ziet hij niet meer redelijkheid in de klassieke retorica dan er daadwerkelijk was – enkel en alleen omdat hij het wil zien? Is Braet erin geslaagd de lezer middels redelijke argumentatie te overtuigen van zijn stelling? Dat is natuurlijk De Grote Vraag, waarop we Het Antwoord schuldig blijven. In sommige gevallen lijken Braets interpretaties inderdaad wat gezocht, maar daar staat tegenover dat hij beseft dat de interpretatie van klassieke bronnen afhangt van het kader dat je kiest. Ook wil Braet niet beweren dat de klassiek-Griekse retoricahandboeken redelijkheid als doel of norm hadden. Zodoende weet Braet ons in elk geval hiervan te overtuigen: zolang het de overtuigingskracht dient, heeft de klassieke retorica zeker redelijke trekjes.

De interpretaties van klassieke leerstukken, maar ook de retorische analyse van verschillende redes (die zijn opgenomen in de bundel *De anatomie van overtuigingskracht*), heeft Braet goed kunnen gebruiken voor zijn boek *Retorische kritiek. Van Cicero tot Balkenende*.

Overzicht

In deze publicatie heeft Braet een overzicht willen geven van de klassieke retorica door een synthese te maken van klassiek-retorische inzichten, die te vinden zijn in de handboeken voor retoriëci. Al eerder deed hij dat in *De retoriek van betogen*, een interne publicatie van de Universiteit Leiden.

Ten opzichte van zijn voorganger is *Retorische kritiek* echter een hele verbetering. Braet beperkt zich niet tot een opsomming van de klassieke overtuigingsmiddelen, maar geeft ook aan hoe het klassiek-retorische apparaat kan worden gebruikt bij de analyse en beoordeling van (moderne) overtuigende teksten. Hierbij deinst hij er niet voor terug om modernere inzichten – zoals de diverse functies van taal volgens het communicatiemodel – te integreren in het klassieke apparaat. Zo ontstaat een methode voor retorische analyse die pasklaar is gemaakt voor de moderne gebruikspraktijk.

Het nadeel van deze aanpak is wel dat soms niet helemaal duidelijk is waar de behandeling van de klassieke leerstukken overgaat in een moderne interpretatie. Braet heeft er echter bewust voor gekozen geen duidelijke scheidslijn te trekken:

‘Het leek niet handig steeds aan te geven waar de uitleg de klassieke bronnen ‘te boven gaat’(p. 23). Daarvoor moet de lezer volgens hem maar te rade gaan bij werken die inleiden in de klassieke handboeken. Bij Braets *De redelijkheid van de klassieke retorica* bijvoorbeeld.

De student of andere geïnteresseerde die aan de hand van *Retorische kritiek* een rede wil gaan analyseren en beoordelen, zal zich echter niet om deze gemaakte keuze bekommeren. Hij vindt immers alles wat hij nodig heeft. De kracht van het boek is namelijk dat inzichten van eeuwen geleden in

Mentor

Toen ik zeven jaar geleden ging solliciteren in Leiden, had ik met Toine (‘meneer Braet’, en ik zei natuurlijk ‘u’) alleen nog maar telefonisch en e-mail-contact gehad. Dat contact was telkens heel kort en zakelijk verlopen: niet onvriendelijk, maar er werden geen woorden gesproken die niet strikt to the point waren. Indicatief daarvoor was al hoe hij de telefoon opnam: een lage, strenge stem die zich identificeerde met het enkele en vlak uitgesproken woord ‘Braet’. Toen ik hem volgens afspraak onderaan de trap zag staan in 1167 – tegenwoordig P.N. van Eyckhof 1 – waar hij mij opwachtte om me naar de sollicitatiekamer te begeleiden, dacht ik: oh ja. Ik herinnerde me hem wel eens ergens, op een taalbeheersingscongres waarschijnlijk, te hebben gezien. Uiteraard had ik nog nooit met hem gepraat, want daarvoor had ik nooit de moed gehad en ik had ook niet

geweten wat ik had moeten zeggen. Ik was dus benieuwd wat me te wachten stond. Toine bleek uiterst beminlijk.

Toen ik was aangenomen, voelde ik me mede door hem heel snel thuis op de opleiding. Toine is weliswaar een meester in efficiënte communicatie, maar als er tijd voor is, kan hij ook erg op de praatstoel zitten. Ik smulde van de verhalen over zijn studietijd, over hoe het vroeger was in Leiden en hoe het elders was bij taalbeheersing, waarbij we dan vanzelf weer uitkwamen op hoe dit alles tegenwoordig is, wat ik allemaal nog te weten moest komen over retorica en op wat er verder nog van belang is in het leven. Toine heeft mij bij veel keuzes in onderwijs en onderzoek laten zien welke overwegingen relevant zijn, mij

daarbij ondertussen alle vrijheid gevend die je je maar kunt wensen. De opleiding verliest haar retoricaspécialist, maar ik verlies mijn mentor.

Henriëke Jansen

een modern jasje worden gepresenteerd aan een breed publiek. Griekse en Latijnse termen worden vermeden. Verder worden alle klassieke overtuigingsmiddelen aanschouwelijk gemaakt door levendige, hedendaagse voorbeelden. De aanbevolen verdedigingslijnes na een beschuldiging worden bijvoorbeeld verduidelijkt door het 5-jarige jongetje Kamiel dat tegen de afspraak van zijn vader in een reep chocolade heeft opgesnoept. Maar ook waargebeurde voorvallen uit de politiek worden als voorbeeld gebruikt.

Middelen

De opbouw van *Retorische kritiek* is helder. Eerst geeft Braet een algemeen overzicht van de middelen die een opsteller van een betoog ter beschikking staan. Dit doet hij volgens de leer van de taken van de redenaar: het vinden van de *inhoud*, de *ordering* van die inhoud, de *verwoording* ervan, en tot slot de *presentatie* van het geheel. Hierbij passeren werkelijk alle klassieke middelen de revue: de standaardordering voor betogen, ethos, pathos en logos, stijlmiddelen en presentatietechnieken. Erg handig voor de analysator is dat er aan het einde van ieder hoofdstuk een samenvatting is te vinden van de manier waarop hij de behandelde overtuigingsmiddelen in een betoog kan analyseren en beoordelen.

Na het overzicht van overtuigingsmiddelen volgt een hoofdstuk met een handleiding voor het formuleren van een retorische kritiek. Als klap op de vuurpijl geeft Braet ten slotte in het laatste hoofdstuk zelf het goede voorbeeld door de bekentenis van Clinton in de Lewinsky-affaire te analyseren. Zo kan iemand die een retorische analyse wil uitvoeren de kunst eerst nog eens van de meester afkijken.

Wegwijzer

Al met al is dit boek een goede wegwijzer voor het analyseren en beoordelen van moderne overtuigende teksten. Met name omdat het is gebaseerd op door de eeuwen heen beproefde technieken. Dat het winst is dat Braet teruggrijpt op klassiek-retorische inzichten, zagen we ook al in *De redelijkheid van de klassieke retorica*. Als er dan ook iets is waar Braet ons in de twee hier besproken boeken van overtuigt, dan is het wel dit: de klassieke retorica heeft ook in de eenentwintigste eeuw nog niet aan kracht ingeboet!

De redelijkheid van de klassieke retorica. De bijdrage van klassieke retorici aan de argumentatietheorie, Leiden University Press, 2007. 375 pp, € 55,-

Retorische kritiek. Overtuigingskracht van Cicero tot Balkenende. Den Haag: SDU, 2007, 203 pp, € 29,95

WIKISCRIPTA NEERLANDICA EN BRIEVEN ALS BUIT

Voor het onderzoeksproject *Brieven als buit* ben ik bezig een elektronisch brieven corpus op te bouwen met digitale foto's en transcriptions van 17de- en 18de-eeuwse Nederlandse brieven uit de National Archives van Kew. Voor de samenstelling van dat corpus is het nodig om met een standaardformulier de brieven kort te beschrijven en ze aan de hand van digitale foto's te transcriberen. Voor deze activiteit heb ik *Wikiscripta Neerlandica* in het leven geroepen, een project waaraan studenten, oud-studenten, andere neerlandici en belangstellenden kunnen meewerken.

Wie de uitdaging van een handgeschreven 17de- of 18de-eeuwse brief wil aannemen en de komende maanden daar ook wat tijd voor heeft, wordt van harte uitgenodigd zich aan te melden bij Marijke van der Wal (m.j.van.der.wal@let.leidenuniv.nl). Na aanmelding volgt de verdere informatie per e-mail.

Zie Marijke van der Wal: *Onvoltooid verleden tijd. Witte vlekken in de taalgeschiedenis* (Amsterdam, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 2006) voor achtergrondinformatie over het taalkundig onderzoek dat mogelijk wordt op basis van het brieven corpus. De oratie is ook als pdf beschikbaar op de website van de KNAW en van de Universiteit Leiden.

Marijke van der Wal

De anatomie van overtuigingskracht. Verzamelde lessen over klassieke en moderne toespraken (en enkele andere wervende genres). Leiden: SNL-reeks 16, 2007. € 25,-

Tevens verscheen op 28 september: *Het woud van de retorica, Bundel voor Antoine Braet bij zijn afscheid van de Opleiding Nederlandse taal en cultuur van de Universiteit Leiden*. Red. Korrie Korevaart, Henrike Jansen, Jaap de Jong. Leiden: SNL-reeks 17, 2007. € 28,-

Elizabeth Kooman en Marianne Dingemans

Vertrek uit het woud van de retorica

Een loopbaan van 41 jaar. 31 jaar lang verbonden aan de Leidse universiteit. ‘Welverdiend’ is een predikaat dat bij uitstek van toepassing is op het pensioen van Braet. Hij zal ervan gaan genieten, zo heeft hij wijd en breed verkondigd. En hij genoot al zichtbaar op het door de Opleiding Nederlands voor hem georganiseerde afscheidssymposium op 28 september jl.

Het feestelijke afscheidsprogramma bestond uit drie delen: een forumdiscussie over de ‘toekomst van de Taalbeheersing’, Braets afscheidslezing en ten slotte de presentatie van zijn drie jongste boeken (zie de recensie elders in deze *Metaal*). Voor het forum zijn vier grootheden uit de taalbeheersing aan tafel geschoven: Frans van Eemeren (UvA), Ted Sanders (UU), Hans Hoeken (RU) en Kees de Glopper (RUG) geven onder leiding van gespreksleider Ton van Haaften hun visie op de toekomst van de taalbeheersing. Onderwerpen als de zorg om het schoolvak Nederlands, de verhouding van de taalbeheersing tot populaire studierichtingen als communicatie- en informatiewetenschappen en de vermeende versplintering van de taalbeheersing passeren de revue. Elk van de vier hoogleraren geeft op zijn eigen manier invulling aan het vak, maar ze zijn eensgezind wanneer ze spreken over ‘de toekomst van de taalbeheersing’. Die is positief, ook al zal het ‘heel anders zijn zonder Antoine Braet’, zoals De Glopper opmerkt.

Leidse grootheid

Na dit forum van ‘grootheden’ betreedt onze eigen Leidse grootheid het podium. Braet ziet er piekfijn uit, in een zwart pak met krijtstreep en een roze overhemd. De zaal is gevuld met studenten, collega’s en familie. De eerste slide van de powerpoint is al te zien: ‘Hebben taalbeheersers hun zaak verraden?’ luidt de titelpagina. Deze vraag had hij in eerste instantie bevestigend willen beantwoorden: “Maar na een paar nachten wakker liggen, doe ik dat toch maar niet. Mijn wetenschappelijke geweten kwam in opstand.” Braet illustreert vervolgens de veranderingen in vijftienvijftig jaar wetenschappelijke taalbeheersing aan de hand van drie ijkpunten: 1984, 1993 en 2005. Hij verwijst hierbij veelvuldig naar het vele materiaal dat Jantien Dhont (zie elders in deze *Metaal*) in het kader van haar masterscriptie voor hem verzamelde. Haar grafieken met overzichten

van verschenen dissertaties, gerangschikt naar onderzoeksgebied, nemen een prominente plaats in in zijn overzicht. In 1984 waren de belangrijkste onderzoeksterreinen van de retorica het taalvaardigheidsonderwijs en de argumentatietheorie. In 1993 waren deze onderwerpen nog steeds populair, maar is een derde, de professionele communicatie – afgekort ‘profcom’ – aan een grote opmars bezig. In 2005 is de interesse voor taalvaardigheidsonderwijs gekelderd, en staat de ‘profcom’ prominent in de spotlights. “De wereld

van het formulier wint,” concludeert Braet.

Verraad

Heeft de taalbeheersing haar zaak verraden? Met ‘zaak’, zo legt Braet uit, bedoelt hij het taalvaardigheidsonderwijs. “Het antwoord op de vraag is ja én nee. Nee, want de taalbeheersing van tegenwoordig beantwoordt aan een behoefte. Studenten willen onderzoek naar ‘profcom’. Dit onderzoek wordt vaak gedaan in opleidingen Communicatie- en Informatiewetenschappen (CIW’s). Dit is geen verraad, dit is een toevoeging aan het onderzoeksgebied.” verklaart Braet. “De verraders bevinden zich onder de neerlandici,” zo betoogt hij. Zij hebben het taalvaardigheidsonderwijs ‘verraden’: het fundamentele onderzoek op dit gebied is weliswaar interessant, maar niet toepasbaar in de onderwijspraktijk. Dit ziet Braet als een grote fout en hij gebruikt zijn afscheidslezing om zijn wens voor meer praktisch toepasbaar taalvaardigheidsonderzoek duidelijk kenbaar te maken.

Lofredes

Na Braets gepassioneerde woorden komen in diverse lofredes collega’s van de opleiding en een oud-student-assistent aan het woord. De sectie Nederlands verrast Braet met een huldebundel, bestaande uit achttien artikelen over de taalbeheersing, geschreven door vakgenoten: *Het woud van de retorica*. Braet verlaat dit woud voor ‘groen op een wat beperktere schaal’: “Ik ga in de tuin werken,” verklaart hij stellig. Tijdens de borrel die volgt, neemt hij samen met zijn vrouw felicitaties in ontvangst, hij signeert zijn boeken en gaat op de foto. Wat de aanwezigen vooral zal bijblijven, is het geluk dat zichtbaar van hem afstraalt, en het intense plezier waarmee hij ook dit laatste college heeft verzorgd.

Elzelen van den Beukel

Vier jaar aan de Witte Singel

Leiden raakt zijn poëziespecialist weer kwijt. Per 1 september 2007 eindigde de aanstelling van Marco Goud aan de Opleiding Nederlands. In dit artikel blikt hij terug op zijn tijd als docent in Leiden.

Vier jaar geleden stond in het eerste nummer van *Metaal* een interview met mij onder de titel 'Tijd voor poëzie'. Ik werd destijds (per 1 september 2003) als universitair docent bij de sectie Moderne letterkunde aangesteld om Ton Anbeek voor een deel (een halve week) te vervangen. Daarnaast nam ik van Eep Francken nog een dag over. Inmiddels is mijn aanstelling in Leiden per 1 september 2007 helaas alweer afgelopen. Mijn vervanging van Ton Anbeek verviel grotendeels vanwege de komst van de nieuwe hoogleraar Jaap Goedegebuure. Het andere deel van mijn aanstelling is wegens financiële tekorten bij de Letterenfaculteit uiteindelijk komen te vervallen. Ik vind dat uiteraard buitengewoon jammer. Maar

Uitstapje met de sectie Moderne letterkunde in Utrecht. Locatie: de Boomstraat, tegenover het huis waar Gerrit Achterberg zijn hospita doodschoot.

het is een lot dat helaas veel jonge, tijdelijk aangestelde ud's beschoren is. Mede met het oog op de vergrijzing aan de universiteiten is dat een zorgwekkende ontwikkeling.

Samenwerking

Op verzoek van de redactie van *Metaal* zal ik in dit stukje terugblikken op de afgelopen periode waarin ik werkzaam was als docent in Leiden. Laat ik om te beginnen zeggen dat ik met veel plezier college heb gegeven. Zo was het ieder jaar weer bijzonder om de eerstejaars de cursus 'Analyse en interpretatie van proza en poëzie' te geven, samen met Berry Dongelmans. Sommige studenten zaten er al goed in, maar

velen hadden nog nooit een gedicht van dichtbij bekeken. Ieder jaar waren er altijd wel enkele studenten die na afloop van de cursus zeiden dat er met de gedichten van Achterberg, Bloem, Nijhoff en anderen een wereld voor ze was opengestaan. Ook aan andere collegereeksen werkte ik graag mee. De samenwerking met collega's van Oudere

Diverterende overspraak

'Porno is vrouwenhaat' moest het worden. Of 'Tegen invoering van een beroepsleger!'

Mijnheer Braet ('zeg maar Toine') had ons in het tweedejaarscollege mondeling presenteren in september 1980 de opdracht gegeven een persuasief betoog te houden voor 20 medestudenten op het Levendaal. Toine had met de colleges Retorica diepe indruk op me gemaakt met fascinerende begrippen als *refutatio*, *captatio benevolentiae* en *praeteritio*, dus ik wilde graag mijn best doen. En ik had me uiteindelijk vastgebeten in de argumenten tegen een beroepsleger. Veel kan ik me er niet meer van herinneren – de *memoria* werd zelfs in Leiden niet meer serieus genomen, dus uit het hoofd hoefden we onze toespraak niet te leren. Maar ik weet nog dat ik een eindeloze rij argumenten had gevonden en verzonnen (want ik dacht toen nog dat dat overtuigend was). Ik had een donkerbruin vermoeden dat mijn betoog loodzwaar aan het worden was en ging op zoek naar

luchtigheden om het publiek te behagen. Ik kan me alleen nog een flauwe grap herinneren over Oldenbarneveldt die zijn beul vroeg om het kort te houden, wat uit latere studie

een klassieke *exordiale brevis*-formule bleek te zijn. Ik heb zitten schaven en poetsen achter mijn bureau en toen het mijn beurt was, ging ik met bonkend hart voor de studenten staan. 'Toe maar Jaap.' Ik brandde los en hield na tien minuten met zweet op mijn voorhoofd op. Volgens afspraak applaudisseerde de groep. En toen sprak Toine:

'Beste Jaap, een boeiende en brede argumentatie, met ruim gebruik van appellerende en ethische stijlmiddelen, maar wat betreft de actio leek je eerder een stadion met vakbondsleden toe te spreken dan een klas met medestudenten. Ook constateer ik diverterende

overspraak.' Tot op de dag van vandaag zijn er vrienden die mij, als de conversatie al te vrolijk wordt, toevoegen: 'Ik constateer *diverterende overspraak*.'

Jaap de Jong

letterkunde, zoals Ludo Jongen, in de vakken Canon 1 en 2 was bijzonder prettig. Het was erg leuk om bijvoorbeeld de ene week te horen over de middeleeuwse *Beatrijs* en daarna zelf te vertellen over de bewerking door Boutens. Een heel mooie combinatie vond ik de Middeleeuwse *Brandaan* en W.F. Hermans' *Nooit meer slapen*. Ik heb van deze colleges zelf ook veel opgestoken. Voorts was het interessant om met collega's van Moderne en Oudere letterkunde het vak 'Methoden en geschiedenis van de letterkunde' te geven. Ik kon daar onderwerpen bespreken die mij na aan het hart liggen, zoals filologie, tekstanalyse en editiewetenschap.

Mijn beste herinneringen bewaar ik aan de verschillende masterwerkgroepen (vroeger B-groepen) die ik heb gegeven. Mijn eerste werkgroep in 2003 ging over C.O. Jellema, de Groningse dichter en vertaler die eerder dat jaar overleden was. Met een zeer enthousiaste groep studenten hebben we zijn

'Gaat vanzelf over...'

Waar praat je na de sectievergadering over? Soms over de relatie tussen docenten en studenten. In het algemeen en in het bijzonder... Een paar jaar gelden ging het over verliefde studenten, bijvoorbeeld. Kan moeilijk zijn, maar nee, had Toine eigenlijk nooit gesignaleerd. Of ja: een keertje had een meisje iets onder aan een tentamenblaadje geschreven – maar nee, verder had hij toch nooit gemerkt dat hij vlinders had veroorzaakt. Waarop ik vertelde dat ik niet zo lang geleden door een student mee 'uit' was gevraagd naar Sail Amsterdam. Ik keek er neutraal bij, maar de goede verstaander kon merken dat ik best vereerd was geweest door de aandacht van deze student... Toine keek intussen bedachtzaam voor zich heen en meende dat ik mij hierover geen zorgen moest maken: 'Over een tijdje gaat dat allemaal vanzelf over...'

Korrie Korevaart

P.S. Van Toine heb ik ook het woord 'bijpatriet' geleerd, maar dat is een ander verhaal.

Een mooi moment tussen de melkbussen

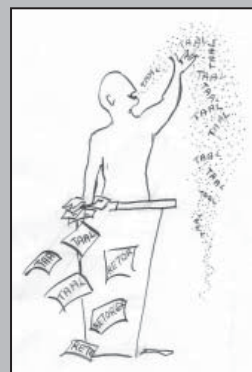
In de tijd dat ik student-assistent was bij de sectie Taalbeheersing (1984-1986), had ik onder andere als taak de drukproeven van het proefschrift van Toine Braet te corrigeren. In dit pre-digitale tijdperk werd het proefschrift nog overgetikt door de drukkerij die het proefschrift uitgaf en bij dit overtikken ontstonden uiteraard soms fouten.

Ik woonde toen nog thuis op de boerderij van mijn ouders en moest af en toe melk en kaas verkopen aan klanten die aan de deur kwamen. De verkoop vond uitsluitend plaats tussen vijf en zes uur 's middags, dus rond dat tijdstip haalde ik een paar bussen melk met het karretje uit de melkstal, haalde de pint en de trechter te voorschijn en controleerde ik of er voldoende kaas in de kelder gereed lag. Het was mooi weer, dus installeerde ik me in een tuinstoel in de zon om eventuele klanten op te vangen en te helpen aan een busje melk of een pondje kaas. Het was die dag niet

druk dus ik combineerde deze wachtdienst met het corrigeren van enkele pagina's van het proefschrift.

Toen ik daar zo zat, kwam Toine langs om een paar nieuwe pagina's te brengen, die hij net van de drukker toegestuurd had gekregen. Toine was geroerd door de aanblik van mij tussen de melkbussen. Het riep dierbare herinneringen op aan zijn jeugd op de boerderij in Zeeland. Hij vertelde er mooie verhalen over en ook op mijn afstuderen, jaren later, memoreerde hij dit bijzondere moment.

Ellie van der Geest

oeuvre nauwgezet bestudeerd. Het hoogtepunt was een excursie naar Leens in Noord-Groningen, waar we het huis 'Oosterhouw' en Jellema's werkamer mochten bekijken (wie een indruk van dit landhuis wil krijgen, kan terecht op de website <http://www.oosterhouw.nl/>). We werden door Klaas Noordhuis, de partner van Jellema, ontvangen in de keuken met soep en brood. Tijdens zo'n lange treinreis en in een Groningse kroeg leer je de studenten weer op een heel andere manier kennen. Een van de studenten, Bart de Haas, schreef zelfs een ode over dit bezoek, in de stijl van Jellema. Jaap Korving schreef na de cursus een prachtige doctoraalscriptie over bijbelverwijzingen bij Jellema.

Boutens

In het cursusjaar 2004-2005 gaf ik een werkgroep over de vroege poëzie van P.C. Boutens. Zoals de

meesten wel zullen weten vormt Boutens een van de rode draden in mijn onderzoek en onderwijs. Ik promoveerde op zijn poëzie, en bereid zijn biografie voor. Deze werkgroep was een gouden kans om het onbekende vroege werk van Boutens te bestuderen, ook zijn ongepubliceerde gedichten die hij als gymnasiast en student schreef. Enkele jaren geleden ontdekte ik een onbekend handschrift van Boutens, *Een boek voor Wout en Daniël*, geschreven voor twee studievrienden. Vorig jaar werkte ik nog mee aan een expositie rondom dit handschrift bij veilinghuis Beijers in Utrecht. Het was spannend om deze gedichten samen met de studenten uitgebreid te bekijken. Ook hierbij ging ik weer met de werkgroep op pad, en wel naar Zeeland. We bezochten Middelburg – de geboorteplaats van Boutens – en Domburg, waar hij zijn prachtige gedicht 'Domburgsch uitzicht' schreef.

In het afgelopen cursusjaar gaf ik een masterwerkgroep over een totaal ander onderwerp: poëzie op straat. De laatste jaren zien we steeds meer gedichten in de openbare ruimte op gevels, vuilniswagens, monumenten, in metrostations, enzovoort. Maar naar dit type poëzie – niet gedrukt op papier – wordt nauwelijks onderzoek gedaan. Het leek me tijd om hier eens uitgebreid naar te kijken, vooral ook omdat er interessant onderzoek gedaan kan worden naar de relatie tussen literatuur en maatschappij. De studenten zochten zelf een casus uit om te onderzoeken. Te denken valt aan de gedichten van Verwey voor de Beurs van Berlage, maar ook aan zeer recente projecten zoals de glazen wand ‘De Transparant’ met gedichten in Scheveningen – die we tijdens de inmiddels traditionele excursie bezochten – en het project ‘Stenen Strofen’ in Bergen op Zoom. Ook werd onderzoek gedaan naar Vlaamse poëzie op straat, bijvoorbeeld van Tom Lanoye. Anna Kruip schreef een mooi werkstuk over gevelgedichten in Den Bosch, waarmee ze zelfs het Brabants Dagblad haalde! En onlangs is haar werkstuk op de website van Cultureel Brabant geplaatst (zie de website: <http://www.cubra.nl/specialebijdragen/annakruip/welcome.htm>). Het was een vruchtbare werkgroep die mij veel nieuwe inzichten heeft opgeleverd. Op 11 oktober heb ik een lezing gehouden over dit onderwerp, tijdens een congres over tekstdraggers en nieuwe media aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Perzische poëzie

Een ander hoogtepunt in mijn Leidse periode was de samenwerking met Asghar Seyed-Gohrab van de sectie Perzisch. We organiseerden samen een symposium over de receptie van Perzische

poëzie in Nederland. Er is een mooi boekje uit voortgekomen met bijdragen van eminente iranisten en neerlandici als J.T.P. de Bruijn, Dick van Halsema en Wiel Kusters: *De Perzische muze in de polder*, verschenen bij uitgeverij Rozenberg. Bij de presentatie wisten we Kader Abdolah te strikken om het eerste exemplaar in ontvangst te nemen en een voordracht te houden. Niet lang hierna maakte de faculteit bekend dat Abdolah de nieuwe gastschrijver zou zijn. Toeval of niet?

De afgelopen periode was boeiend en leerzaam en ik zal het werk, de studenten en collega's missen. Het prachtige uitzicht vanuit mijn kamer over de Witte Singel, de hortus en de sterrenwacht zal ik niet snel vergeten. De jaarlijkse uitstapjes van de sectie, onder leiding van Peter van Zonneveld, waren telkens weer bijzonder aangenaam. Ongetwijfeld zal ik zo nu en dan nog in Leiden rondlopen, al was het maar om de UB of het Gemeentearchief te bezoeken in verband met mijn onderzoek. Ik zal mij de komende tijd vooral gaan storten op mijn biografie van Boutens, waarvoor het Fonds voor de Letteren mij een werkbeurs heeft toegekend. Leiden krijgt ook een plaatsje in de biografie: Boutens schreef het maskeradespel *Alianora* voor het lustrum van het Leidsch Studenten Corps in 1910, hij hield lezingen voor Leidse studenten en hij wandelde meer dan eens langs de Witte Singel op weg naar de beroemde Leidse hoogleraar W.B. Kristensen, met wie hij bevriend was. Kristensens huis aan de Witte Singel stond op een steenworp afstand van het instituut waar ik de afgelopen vier jaar met veel plezier heb gewerkt en waarvan ik nu helaas afscheid heb moeten nemen.

Marco Goud

Presentatie van het boek *De Perzische muze in de polder*. Van links naar rechts: Asghar Seyed-Gohrab, J.T.P. de Bruijn, Marco Goud, Kader Abdolah.

‘De beul van Haarlem’

Het leven van de negentiende-eeuwse criticus Busken Huet (1826-1886)

Conrad Busken Huet is vooral beroemd en berucht geworden vanwege de kritieken die hij in het tijdschrift *De Gids* publiceerde. Die kritieken waren, naar negentiende-eeuwse maatstaven gemeten, ongehoord grof, want op de persoon gericht, en veroorzaakten meer dan eens een schandaal. ‘De beul van Haarlem’, zoals Huet door tijdgenoten al snel genoemd werd, spaarde dan ook vrijwel niemand in zijn artikelen. In de eerste plaats velde hij harde oordelen over literaire grootheden uit het verleden, zoals Jacob Cats (‘met zijn door en door lafhartige moraal, zijn leuterlievende vroomheid en keutelachtige poëzie’) en Willem Bilderdijk (‘onkiesch, smakeloos, duister, onnaauwkeurig, breedspakig’). Hoewel hij daarmee regelrecht inging tegen de heersende opvattingen, heeft hij op die manier grote invloed uitgeoefend op de inrichting van de Nederlandse letterkunde.

‘Executies’

Maar met name zijn ‘executies’, zoals hij ze zelf noemde, van schrijvende tijdgenoten kwamen hard aan. Vooral met de auteurs van Nederlandse realistische romans veegde hij genadeloos de vloer aan. Hij kon niet begrijpen ‘hoe iemand de betrekkelijk zeldzame gaven bezitten kan, noodig om zulke boeken te schrijven, en te gelijkertijd verstoken kan zijn van de uiterst geringe hoeveelheid doorzigt die mij toeschijnt gevorderd te worden om ze ongeschreven te laten.’ Het moge duidelijk zijn dat Huet met dergelijke kritieken geen vrienden maakte, maar hijzelf had een blinde vlek voor het effect van zijn geschriften. Hij zag niet in dat zijn kritisch proza een toenemende verwijdering tussen hem en zijn landgenoten veroorzaakte. Daarvoor was Huet te veel een idealist, die handelde met een zuiver geweten. Hij had zichzelf ten doel gesteld de Nederlandse literatuur door middel van harde, objectieve kritieken te hervormen, zodat zij met

de literatuur van andere Europese volkeren zou kunnen wedijveren.

Van die ‘missie’ wordt uitgebreid verslag gedaan in de lijvige, onlangs verschenen biografie van Olf Praamstra, voorzitter van de opleiding Dutch Studies aan de Universiteit Leiden. Al eerder heeft Praamstra uitvoerig over Busken Huet geschreven: in 1991 publiceerde hij zijn proefschrift *Gezond verstand en goede smaak*, over de kritieken van Huet. Nu is er eindelijk een complete biografie en krijgt de

lezer ‘het hele plaatje’, ondersteund met schitterend illustratiemateriaal. Praamstra heeft in zijn boek – naar negentiende-eeuws gebruik – voor

Bijzonder hoogleraar

Sinds 1 juni jl. is Olf Praamstra door het LUF benoemd tot bijzonder hoogleraar, om werkzaam te zijn op het gebied van de Nederlandse literatuur in contact met ander culturen. Dat betekent dat hij zich zal bezighouden met de receptie van de Nederlandse literatuur in het buitenland en de koloniale en postkoloniale Nederlandse literatuur. Op dit moment geeft hij een MA college over ‘De Tweede Generatie Indische Auteurs vanuit internationaal perspectief’. Praamstra is sinds 1 september 1992 medewerker aan de opleiding Dutch Studies, eerst als docent, later als UHD. Sinds 1 maart 2001 is hij voorzitter van deze opleiding. In 1991 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op een dissertatie over het kritisch werk van Conrad Busken Huet (1826-1886): *Gezond verstand en goede smaak, de kritieken van Conrad Busken Huet* (Amstelveen, 1991). Daarna verzorgde hij samen met Annemarie Kets en Mariëlle Lenders een editie van de *Studentenschetsen* van Klikspan (’s-Gravenhage, 2002); hij schreef *Een feministe in de tropen, de Indische jaren van Mina Kruseman* (Leiden, 2003) en stelde een bloemlezing samen uit de verhalen van Thomas Burgers, *Dorp in het onderveld, Zuid-Afrikaanse verhalen* (Amsterdam, 2004). In mei van dit jaar verscheen *Busken Huet, een biografie* (Amsterdam, 2007).

Rick Honings is aio Moderne Letterkunde. Hij doet onderzoek naar Leidse literaire genootschappen in de achttiende en negentiende eeuw.

een chronologische ordening gekozen. Daarmee brengt hij een belangrijke structuur aan in zijn boek, waardoor de lezer de rode draad van zijn verhaal nooit uit het oog verliest.

Moderne theologie

Huet werd op 28 december 1826 geboren in Den Haag in een familie met stevige wortels in de Waalse kerk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij na het gymnasium in Leiden theologie ging studeren. Daar genoot hij van het studentenleven en wist hij het zelfs tot 'praeses' van het studentencorps te schoppen. Na zijn studententijd vestigde hij zich als Waals predikant in Haarlem, aanvankelijk niet zonder succes. Daar ontmoette hij ook zijn grote liefde, Anne van der Tholl, met wie hij in 1859 in het huwelijk trad. Zij schonk hem in 1860 een zoon, Gideon. Huet was een aanhanger van de moderne theologie. Van begin af aan had hij in zijn preken zijn theologische inzichten een prominente plaats gegeven. Maar vanaf het moment dat hij zijn *Brieven over den Bijbel* publiceerde, waarin hij de bijbel aan een tekstkritisch, haast wetenschappelijk onderzoek onderwierp, kreeg hij voor het eerst, tot zijn eigen verbazing, te maken met de grote weerstand die er tegen zijn ideeën bestond. En dat terwijl hij het geloof alleen maar vooruit wilde helpen! Uiteindelijk zouden zijn opvattingen leiden tot zijn afscheid van de kerk, in 1862. Dat is niet verwonderlijk, omdat Huet de religie steeds meer was gaan zien als een schepping van de menselijke fantasie.

Literaire kritiek

Vanaf dat moment kon hij zich, onder meer als redactielid van *De Gids*, wijden aan de literaire kritiek, hoewel veel van zijn tijd werd opgeslokt door zijn redactionele werk voor de *Oprechte Haarlemsche Courant*. Toch schreef hij in deze tijd zijn

IS KENNIS MACHT?

Dit jaar vindt voor de tweede maal het symposium van de Faculteit der Letteren plaats, georganiseerd door een commissie van studenten afkomstig uit de hele letterenfaculteit. Het thema is MACHT, met als ondertitel de suggestieve vraag: 'Is kennis macht?'

Het Letterensymposium wil een forum zijn voor Letterenstudenten en hun docenten, waar faculteitsbreed kennis uitgewisseld wordt en waar studenten inspiratie kunnen opdoen voor hun eigen bachelor- of masteronderzoek. De dag begint met een aantal plenaire lezingen uit de verschillende gebieden die Letteren bestrijkt. In de middag worden workshops gegeven, onder meer over canonvorming, taalpolitiek, en de speeches van Bush.

De inschrijving staat open voor docenten en studenten van alle disciplines!

Datum: 30 november 2007

Kijk voor meer informatie op de website: www.letterensymposium.leidenuniv.nl

meest vernietigende kritieken. Zijn pogingen tot hervormingen van het religieuze en literaire leven werden hem echter niet in dank afgenomen. Vanaf 1868 keerde Huet daarom het vaderland de rug toe. Eerst verhuisde hij met zijn gezin naar Nederlands-Indië, waar hij tussen 1868 en 1876 als dagbladredacteur werkte, onder meer van het

Vóór de muur

Op dinsdag 4 oktober 1976 betrad ik voor het eerst officieel de Vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde (zo heette dat toen nog). De Vakgroep was gevestigd op de tweede etage van een voormalige dekenfabriek. Aan de buitenzijde lagen de kamers van de medewerkers. Aanvankelijk 'moest' ik een (overigens zeer ruime) kamer delen met een lange, magere, bebrilde, ietwat kalende meneer: Toine Braet. Hij bleek een maand eerder begonnen.

Tussen het college-geven door hadden we regelmatig gesprekken: over wat we deden en gedaan hadden, hoe we

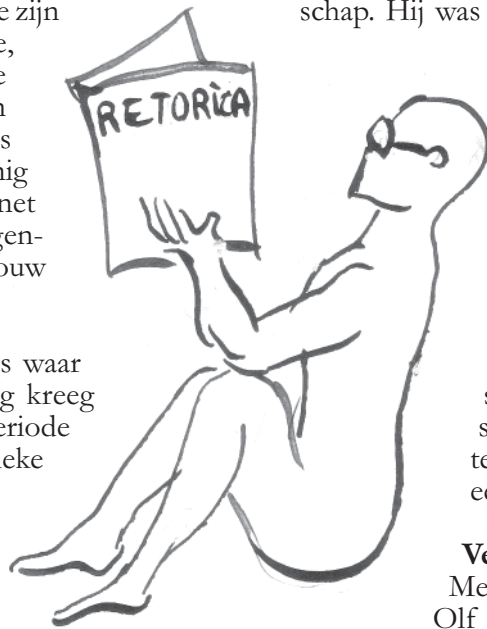
tegen het onderwijs aankeken, enzovoorts. Ik heb veel van die gesprekken opgestoken, hoewel ik me nu (31 jaar later) nog slechts één gesprek voor de geest kan halen. We hadden het over de gebrekkige taalvaardigheid van de studenten (ook toen al een hete kwestie). Volgens Toine formuleerden vwo-leerlingen veel slordiger, omdat ze geen teksten meer uit klassieke en moderne talen in behoorlijk Nederlands hoefden te vertalen. Dankzij de Mammoetwet was dat onderdeel afgeschaft. Ik denk dat Toine daar gelijk in had. Door te vertalen leer je niet alleen de vreemde taal te doorgronden, maar ook nauwkeurig te formuleren in je moedertaal.

In de kerstvakantie hadden ze tussen onze bureaus een muur geplaatst, zodat we allebei een eigen kamer hadden. We waren weliswaar nog bureaus, maar we hadden minder frequent contact dan 'voor de muur'.

Ludo Jongen

door hem zelf opgerichte *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie*. In deze periode maakte hij zich in de kolonie, alsook in Nederland, ongeliefd, vooral vanwege zijn politieke (anti-democratische, anti-liberale) standpunten. De laatste tien jaren van zijn leven bracht hij in Parijs door als journalist, een functie die weinig aanzien genoot. Hij wist zich, net als in voorgaande periodes, eigenlijk alleen gelukkig bij zijn vrouw en zoon.

Toch was Parijs ook de plaats waar Busken Huet enige erkenning kreeg vanuit Nederland. In deze periode werkte hij naast zijn journalistieke artikelen namelijk aan een tweetal cultuurhistorische werken. In 1879 publiceerde hij *Het land van Rubens*, over België, en vanaf 1882 *Het land van Rembrandt*, een cultuurgeschiedenis van Nederland vanaf de middeleeuwen tot en met de zeventiende eeuw, waaraan hij gedurende vier

jaar dag en nacht werkte. Ondanks de populariteit van het werk kreeg Huet geen openbare blijk van erkenning, zoals een ridderorde of een hooglerschap. Hij was en bleef, ondanks zijn geleerdheid, de gevreesde criticus die zich enige tijd later opnieuw de woede van zijn landgenoten op de hals haalde met een artikel, waarin hij koningin Emma onder meer aanduidde als een 'keulsche pottemeid'. Zo leefde Huet in Parijs, algemeen bewonderd vanwege zijn schrijftalent, maar verfoeid om zijn tegendraadse standpunten. Op 1 mei 1886 stierf hij, al werkend aan een letterkundig artikel, als gevolg van een slagaderbreuk.

Verteltalent

Met *Busken Huet, Een biografie* heeft Olf Praamstra een indrukwekkend boekwerk afgeleverd, dat in de eerste plaats getuigt van een geweldig verteltalent. De biograaf doet er alles aan om de lezer mee te voeren naar de tijd van zijn hoofdpersoon, de

Op de bres voor het schoolvak Nederlands

In februari en juni 1975 verschenen in het tijdschrift *Levende Talen* twee spraakmakende artikelen van Toine Braet onder de titel 'De pragmatische dimensie van taalbeheersing'. In het eerste artikel ging het over de overgang van tekstbehandeling naar communicatieanalyse (met een voorbeeld), in het tweede over taal filosofie en de didactiek van taalbeheersing.

Die twee artikelen betekenden veel voor mij, omdat ik als leraar Nederlands net als Toine zoekende was naar de relatie tussen ontwikkelingen in de vakwetenschap en de praktische toepassing daarvan in de klas. Niet zozeer om wetenschap in de klas te brengen, maar om het schoolvak meer inhoud te geven, zodat de leerlingen daarvan konden profiteren in hun naschoolse leven.

Toen in 1979 *Taaldaden* verscheen, werkte ik net als hij al in Leiden, maar dat nam niet weg dat ik dit schoolboek altijd heb beschouwd als een in mijn ogen tamelijk 'ideaal' schoolboek. De onvrede als aanleiding tot het schrijven van een dergelijke methode herken ik ook als mijn persoonlijke geschiedenis. Daarom klikte het ook tussen ons.

De combinatie van de pragmatische dimensie en de retorische, zonder verloochening van de grammatische dimensie, bood een succesvol perspectief voor het taalvaardigheidsonderwijs. Zo kon de vrijblijvendheid uit het

schoolvak verdwijnen, tegen alle stromen van didactische vernieuwing in.

Zo'n tien jaar later liet Toine als voorzitter van de CVEN (Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma Nederlands) nog weer eens merken hoezeer hij een taalleraar met een missie was. Het was dan ook vooral zijn idee om vakwetenschappers uit te nodigen om hun te vragen hoe het vak Nederlands zich inhoudelijk zou moeten ontwikkelen. Ik bewaar goede herinneringen aan deze bijeenkomsten, ook al was het resultaat niet altijd even bevredigend.

In een artikel in *De nieuwe Taalgids* in 1992 ging hij hier nog eens op in: 'De neerlandistiek zou zich meer gelegen moeten laten liggen aan het moedertaalonderwijs'. Typerend was dat hij die stelling meteen ook weer relativeerde, en wel als volgt: 'Ik denk echt niet dat het onderwijs er véél beter van zal worden als mijn pleidooi succes heeft. Dit vanuit het besef dat onderwijs voor alles een kunst is, maar dat er wel aan gewerkt moet worden, op basis van kennis van zaken.'

Het schoolvak Nederlands heeft veel aan de neerlandicus Braet te danken. Tegen beter weten in hoop ik dat hij zich er weer mee gaat bemoeien. Dat kan geen kwaad.

Hans Hulshof

Willen weten

Herinneringen aan Toine Braet. Dat zijn goede. Ze dateren uit de periode 1993 – 1995. Met m'n oude tentamenkaarten erbij wist ik het weer. Er kwamen allerlei beelden boven: het reizen van Alkmaar naar Leiden en terug, de (werk)colleges bij Braet, bij Verbiest, het debatteren bij Schouw, de uren achter het bureau en de bibliotheek aan de Witte Singel. Een periode waarin het leven strak georganiseerd moest worden.

Na het behalen van de aktes MO-A en -B Nederlands besloot ik in 1993 de doctoraal-fase Taalbeheersing in Leiden te gaan doen. Als enigszins grijze deeltijdstudent (45 jaar) schoof ik aan bij jonge voltijdstudenten. De eerste colleges waren de colleges Retorica van Braet. Dat mijn denken en werken een tikje academischer kon, heeft hij mij respectvol maar duidelijk geleerd. Een probaat middel daartoe was het analyseren van Aristoteles' *Retorica*, van lastig te ordenen topenlijst tot enthymeem. In de werkcolleges bestudeerden

we tekstdelen en secundaire literatuur om interpretaties zo goed mogelijk te beredeneren. Een aanpak van betekenis. Tijdens een van de colleges zag ik waarom Braet Braet is. Een van de studiegenoten bleef op een vraag van

Braet het antwoord schuldig; hij was niet tot diepgaande studie gekomen. Braet hield zich in. Maar aan de zijkant van zijn hoofd, rechts, zwol een ader vervaarlijk op. 'Je moet het willen weten, je moet het willen weten!' Met de nadruk op 'willen' probeerde hij de student duidelijk te maken dat voor het bedrijven van wetenschap een intrinsieke 'drive' noodzakelijk is. Ik weet niet of het tot mijn studiegenoot doorgedrongen is, maar die woorden zijn mij zeer bijgebleven: je moet het willen weten.

Niet opgeven; blijven zoeken dus. Nu, jaren later, wil ik best weten dat studie en leermeester verrijkend hebben gewerkt. Tot op de dag van vandaag ben ik in voorbijkomende enthymemen op zoek naar de verdekt opgestelde majorpremissen ... die je trouwens niet altijd wilt weten ...

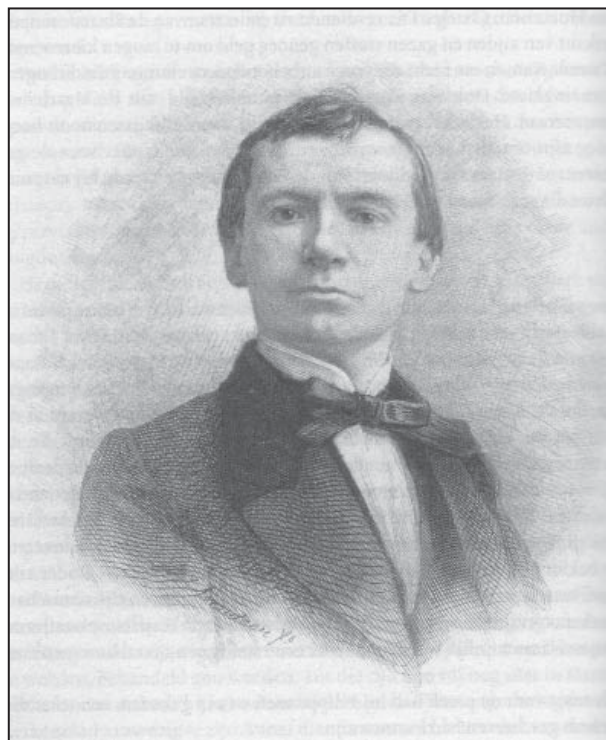
Elkje Knol

negentiende eeuw, die in vele opzichten verschilde van het hier en nu. Het was een tijd waarin nog geen verharde wegen bestonden, 'en de gewassen op de akkers en de weideflora zorgden, afhankelijk van de seizoenen, voor sterk wisselende kleuren. 's Nachts was het aardedonker.' Op een prettige, terloopse manier geeft Praamstra, dikwijls in korte paragrafen, toelichting, informatie en anekdoten bij onderwerpen die aan de orde komen. Hierdoor krijgt de lezer een goed beeld van de algemene cultuurhistorische context en lijkt het alsof hij vanuit de schoolbanken geboeid zit te luisteren naar die erudiete docent die zo geweldig kan vertellen. Zo komen we bijvoorbeeld veel te weten over het studentenleven in de negentiende eeuw, over volksvermaak, zoals de Haagse kermis, over hoe een verhuizing naar Nederlands-Indië in zijn werk ging en over het algemene literaire, culturele en politieke klimaat. 'Je leert niet alleen enorm veel over Busken Huet maar meteen ook over het leven in het Nederland van de 19de eeuw,' merkte de recensent van *De Morgen* (6 juni 2007) terecht op. De biografie is vlot geschreven en wordt vrijwel nergens onderbroken door vakspecifieke discussies, ellenlange psychologische verklaringen of uitweidingen over de archievenspeurtocht van de biografie, wat de leesbaarheid van het werk ten goede komt.

Objectiviteit

Daarnaast is de biografie te prijzen om zijn objectiviteit. Praamstra steekt zijn bewondering voor Huet niet onder stoelen of banken, maar schrikt er ook niet voor terug om zwakke punten aan de orde

te stellen, zoals Huets naïviteit, zijn antisemitisme – waarvan de negentiende eeuw doortrokken was – en zijn 'duistere kant': het sardonisch genoeg waarmee hij zijn literaire slachtoffers naar de slachtbank voerde. Bovendien faalde Huet volgens zijn biografie als politiek denker, als zakenman én als romancier. Het lukte hem namelijk niet de

Conrad Busken Huet als jong predikant. Gravure door P.J. Arentzen. Uit p. 148 van het besproken boek

Nederlandse parlementaire politiek te hervormen, zijn krantenonderneming bezorgde hem grote financiële problemen, en ondanks zijn bijzondere kritieken was Huet niet in staat om een goede roman af te leveren. 'Hij kon geen natuurlijke dialogen schrijven en betoogde vaak waar hij moest uitbeelden. Ook ontbrak het hem aan fantasie,' aldus Praamstra. De biograaf zelf is daarentegen, natuurlijk met de nodige voorzichtigheid, bijzonder creatief in het benutten van bronnenmateriaal. Zo gebruikt hij fragmenten uit literaire werken, zoals Klikspaans *Studentenschetsen*, om de werking het Leidse literaire dispuut Philomathia te reconstrueren, en de autobiografische roman *Robert Bruce's leerjaren* (1875) van Huet zelf, om leemten uit de jeugd van zijn hoofdpersoon op te vullen. Ook heeft de biograaf met fijne hand een selectie gemaakt uit de grote hoeveelheid brieven van, aan en over Huet, waardoor we bijvoorbeeld de boeiende vriendschap met Potgieter en de verstoorde relatie met Multatuli op de voet kunnen volgen.

Olf Praamstra
**BUSKEN
 HUET**
 Een biografie
 SUN

'Writing lives is the devil,' heeft Virginia Woolf ooit geschreven, maar Olf Praamstra is glansrijk geslaagd voor zijn biografieproject: zijn boek vormt niet alleen een waardig monument vormt voor 'de invloedrijkste criticus die Nederland heeft gekend', maar is tevens te beschouwen als een cultuurgeschiedenis van de negentiende eeuw. Toekomstige biografen kunnen nog veel van Praamstra leren.

Olf Praamstra: *Busken Huet. Een biografie*. Nijmegen: SUN, 2007. 943 blz. € 49,50

Rick Honings

Ratio en emotie bij Toine Braet

Welke indrukken heeft Toine Braet bij mij achtergelaten? Ik wil daar kort in zijn, zoals ook Toine zelf een man van weinig woorden is. Tenminste, een man van niet meer woorden dan nodig zijn.

Het eerste wat bij me opkomt, is wat ik zou willen noemen zijn analytisch en tegelijk structurerend vernuft. Ik heb samen met hem in het vakgroepsbestuur gezeten waarin uiteraard nogal wat moeilijke problemen aan de orde kwamen. Toine was dan vaak degene die na enige discussie de 'beslispunten' formuleerde en ook, met de nodige argumenten, aangaf hoe de beslissingen zijns inziens moesten uitvallen. Het zal duidelijk zijn dat hij zo een gunstige invloed op de voortgang van de besprekingen uitoefende. Ook herinner ik me hoe hij het werk van de toenmalige onderwijscommissie op een professioneel niveau bracht door een agenda en notulen in te voeren.

Het tweede dat in mij opkomt, is dat Toine voorstander is van duidelijke regels waaraan iedereen zich behoort te houden. Overwegingen van rechtvaardigheid spelen daarbij een belangrijke rol. Ik zelf sta, denk ik, wat sceptischer tegenover de regelbaarheid van het bestaan.

Gelijke monniken gelijke kappen is natuurlijk een goed principe, maar wanneer zijn twee monniken precies aan elkaar gelijk? Maar ik moet zeggen dat Toine altijd weer overtuigende argumenten had.

Toine is dus een duidelijke vertegenwoordiger van de Ratio, misschien wel van de Strenge Ratio. Maar toch - en dat is het derde dat in mij opkomt - is daarmee niet alles over hem gezegd. Toine is ook een aangenaam mens met wie het goed praten is, ook over dingen die niet direct met bestuurlijke zaken te maken hebben. Dat heb ik vooral ervaren wanneer ik hem *buiten* de vakgroep ontmoette, bijvoorbeeld (dat kwam een tijd lang nogal eens voor) op het station en in de trein. Hij is geïnteresseerd in het wel en wee van studenten en oud-studenten en is ook een echte familieman. Hij vertelde mij over de bezoeken aan zijn oude moeder in Zeeuws-Vlaanderen en over de fietstochten die hij met zijn vrouw maakte om een streek van Nederland te verkennen. Het was een groot verdriet voor hem toen hij zijn vrouw door de dood moest verliezen. En voor mezelf herinner ik me de waardering die hij altijd liet blijken voor de door mij georganiseerde inktvislunch (en het daarbij statistisch horende weer). Dus niet alleen ratio, ook emotie.

Cor van Bree

Bij de Stichting Neerlandistiek Leiden verschenen in de afgelopen jaren:

SNL-reeks :

12. Peter Burger & Willem Koetsenruijter. *Mediahypes en moderne sagen. Sterke verhalen in het nieuws*. 2004. ISBN 90-807276-5-2; 156 p. € 20,00 (€ 17,50).
13. Jacqueline Bel, Eep Francken & Peter van Zonneveld (red.). *Land van lust en weelde. Italië, Nederland en de literatuur. Voor Ton Anbeek ter gelegenheid van zijn afscheid als Leids hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde*. 2005. ISBN 90-807276-8-7; 152 p. € 22,50 (€ 20,00).
15. Matthias Hüning, Ulrike Vogl, Ton van der Wouden & Arie Verhagen (red.). *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. 2006. ISBN 10 90-78531-02-9 / 13 978-90-78531-02-9; 294 p. € 29,50 (€ 25,00).
16. Antoine Braet. *De anatomie van overtuigingskracht. Verzamelde lessen over klassieke en moderne toespraken (en enkele andere wervende genres)*. 2007. ISBN 978-90-78531-03-6; 225 p. € 25,00 (€ 22,00).
17. Korrie Korevaart, Henrike Jansen & Jaap de Jong (red.). *Het woud van de retorica. Bundel voor Antoine Braet bij zijn afscheid van de Opleiding Nederlandse taal en cultuur van de Universiteit Leiden*. 2007. ISBN 978-90-78531-05-0; 260 p. € 28,00 (€ 25,00).

Van Selm-lezing :

16. Werner Waterschoot. *Naar eigen smaak. Individualisering van het gedrukte boek in de zestiende en zeventiende eeuw*. 2007. ISBN 978-90-78531-04-3; 32 p. € 11,50 (€ 10,75).

U kunt in het bezit komen van bovenstaande uitgaven door het desbetreffende bedrag over te maken op postbankrekening 3881447 van de Stichting Neerlandistiek Leiden, Postbus 9515, 2300 RA Leiden, o.v.v. de gewenste titel(s). Gelieve bij uw betaling op de overschrijving uw naam en adres te vermelden. Voor leden van de alumnivereniging Siegenbeek geldt de voordeelprijs. Zie voor andere uitgaven www.nederlands.leidenuniv.nl onder Onderzoek.

Herfst is de tijd van vermoeden, niet van weten
Van tasten, niet van grijpen. Van eerst met mijn duim
het waas wegvagen van een purperen pruim
en van voelen en van dan pas eten.

Herfst is rustig doende, niet zoals de zomer doende was,
met dat druk ondernemen, proclameren en oprichten
en met uitbreiden en met weer iets anders stichten.
Herfst vertraagt een ogenblik de pas.

Een krekel zit nog vol te houden in het gras.
En op de grintweg snort een laatste bij.
Wat vorig jaar nog komen moest, is nu voorbij.

Maar de geest is vrij.
Om te berekenen en te weerleggen en te ijken.
En om te rangschikken en te bevragen, te beschouwen
en te kijken.

Uit: Herman de Coninck: *De gedichten*. Samengest. en verantw.
Door Hugo Brems. 2 dln. 2e dr. 1998. Deel 1, p. 168.